

5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

УДК 32-027

О.С.Пономарьов, кандидат технічних наук, професор;
М.К.Чеботарьов, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ І КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ

Гостра потреба України у кадровому забезпеченні процесів її соціально-економічного і духовно-культурного відродження на перспективній науково-технічній базі високих технологій зумовлює постановку низки проблем перед системою освіти. Перш за все йдеться про уточнення змісту понять професійної компетентності фахівця і його професійної культури. Таке уточнення дозволить забезпечити належну якість його освітньої і професійної підготовки. Ця якість полягає в єдності й системній цілісності виконання усіх завдань не тільки з формування його професійної і соціальної компетентності, а й з розвитку його професійно та соціально значущих особистісних рис і якостей. Для успішного виконання вказаного завдання необхідно цілеспрямований педагогічний вплив на студента орієнтувати на цілісність освітнього процесу, який включає його навчання, виховання, особистісний розвиток і соціалізацію.

Не менш важливим завданням освіти постає виявлення тих студентів, яким притаманний лідерський потенціал та забезпечити сприятливі умови для його розвитку й наступної максимальної реалізації. Характерною особливістю цієї реалізації має виступати чітка спрямованість на успішне досягнення суспільних цілей і отримання очікуваних населенням країни результатів діяльності. Отже, функцією освіти виступає не просто розвиток лідерських якостей майбутніх фахівців, але й їхнє спрямування на розв'язання суспільно значущих завдань.

Ще одне надзвичайно важливе завдання освіти полягає у подоланні того розуміння поняття еліти, яке пов'язано виключно з представниками владних кіл та з політичними діячами, і у підготовці справжньої національної гуманітарно-технічної еліти. При цьому під поняттям еліти взагалі ми маємо на увазі кращих представників певної професійної, художньої, соціальної чи іншої спільноти. Це люди, який прийнято вважати совістю нації, а не ті, що потрапивши у владу, автоматично привласнюють собі статус еліти. Адже можливості й перспективи соціально-економічного і духовно-культурного відродження України можуть забезпечити не вони, а справжня еліта нашого народу.

Підкреслимо, що еліта і лідерство як специфічні суспільно-психологічні явища протягом тривалого часу сприймалися, розглядалися і описувалися суго на феноменологічному рівні. Ситуація істотно змінилася з появою синергетики та основаної на її ідеях постнекласичної методології, яка породжує принципово

нові світоглядні концепції й відкриває дійсно нові можливості як теоретичних досліджень, так і практичної реалізації отримуваних результатів. Серед таких результатів чи не в першу чергу слід назвати ефективні підходи до формування і цілеспрямованого розвитку еліти і лідерів в системі освіти і визначення умов забезпечення високої якості їх професійної підготовки і особистісного розвитку та соціалізації. Водночас вкрай необхідним уявляється також і прищеплення їм глибокої внутрішньої потреби в постійному самонавчанні, саморозвитку та самовдосконаленні протягом всього активного трудового життя.

Тільки за цих умов вихованці вищої школи можуть ставати справжніми лідерами та представниками національної еліти, тільки за цих умов вони будуть конкурентоспроможними на складному ринку праці й робочої сили. В основі їх конкурентоспроможності має лежати перш за все високий рівень професійної компетентності, якою вважається наявність знань, умінь і досвіду, а також рівень фізичного та інтелектуального розвитку, необхідні для успішної діяльності у певній сфері суспільного виробництва. Професійна компетентність характеризує рівень професійної підготовки і спроможність людини належним чином виконувати завдання, функції та обов'язки, що у системній цілісності складають зміст її виробничої діяльності.

Водночас професійна компетентність постає мірою і основним критерієм відповідності цієї підготовки вимогам професійної діяльності. А у поєднанні з соціальною компетентністю, культурою і системою життєвих цінностей та моральнісних принципів людини вона виступає ще й критерієм віднесення цієї людини до складу відповідної еліти. Така поліфункціональна і багатоаспектна роль професійної компетентності фахівця має передбачати необхідність вкрай відповідального підходу до її формування і розвитку в освітньому процесі. Цілком очевидно, що необхідними умовами її формування і розвитку постають цілі, зміст і характер освіти.

Однак чи не визначальним чинником якості освіти взагалі й елітарної підготовки фахівців, насамперед лідерів, виступає постать педагога. Саме його професійна компетентність, кругозір та ерудиція, його загальна і професійна культура, моральнісні принципи і переконання, його ставлення до студентів складають основу тієї поваги й авторитету, завдяки яким його виховний вплив на студентів набуває належної ефективності й належним чином реалізується у показниках якості освітньої і професійної підготовки та особистісного розвитку фахівця справді елітарного рівня.

Результати досліджень, здійснених науковцями кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І. Зязіона Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» під керівництвом члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України професора О.Г. Романовського склали надійне підґрунтя наукової школи з проблем еліти і лідерства, відомої далеко за межами України. Так, дослідження сутності і складної соціально-індивідуальної природи лідерства дозволили чітко встановити, що феномен лідерства є своєрідною реакцією на потреби суспільства у механізмах забезпечення реалізації законів синергетики.

Йдеться про самоорганізацію, саморозвиток та самоуправління, притаманні складним відкритим системам. А такими системами є і суспільство, і людина.

Переконливо показано також, що формування справжньої еліти і розвиток потенціалу лідерів можуть успішно здійснюватися тільки за умови, коли кожен педагог сам являє собою представника еліти і сам є справжнім лідером. Адже добре відомо, що підготувати й виховати особистість здатна тільки Особистість. Особистість же викладача вищої школи, як і його професійна та соціальна компетентність, педагогічна майстерність, загальна і професійна культура виступають не лише важливими чинниками формування еліти і лідерства, але також і змістовними характеристиками його професійної діяльності та його ставлення до цієї діяльності й до студентів. Адже тільки в діяльності й проявляються особистісні риси і якості людини, розуміння нею сенсу свого життя, системи її життєвих цілей і цінностей.

Уявляється вкрай важливим підкреслити, що діяльність педагога завжди носить відбиток його індивідуальності, що не тільки впливає на рівень ефективності діяльності й на характер його взаємовідносин зі студентами, але й активно сприяє позитивному сприйняттю його особистості студентами. Тому цій діяльності й кожному компоненту її структури мають бути притаманні такі риси, як стабільність і відтворюваність, чітка гуманістична спрямованість, а також відповідальність та доброзичлива вимогливість. Ще однією достатньо характерною особливістю професійної діяльності педагога, особливо педагога вищої школи, виступає необхідність дійового впливу на студентів з метою не тільки сформувати у них необхідну систему знань з тих навчальних дисциплін, які він викладає, а й забезпечити їхній особистісний розвиток, прищепити чіткі світоглядні позиції, культуру й відповідальність, гуманістичні духовні цінності, естетичні смаки й ідеали. І в такому розумінні професійна компетентність і культура виступають не тільки характеристикою особистості педагога, а й ефективним інструментом його впливу на студентів.

Глибокий аналіз і подальший розвиток останньої тези дозволяє нам дійти цілком обґрунтованого висновку стосовного того, що професійна педагогічна культура викладача у поєднанні з його розвинутою педагогічною майстерністю створює умови належного сприйняття, розуміння й засвоєння студентами навчального матеріалу. Це досягається завдяки єдності того, що їм викладають (це забезпечує професійна компетентність викладача), і того, як це матеріал подається, як використовуються їхні раціональні й емоційні пізнавальні можливості (а це забезпечує педагогічна культура викладача).

Оскільки цілеспрямована підготовка національної еліти, а тим більше еліти гуманітарно-технічної, постає відносно новим завданням для нашої вітчизняної вищої школи, вона потребує глибоких досліджень як самої сутності цієї еліти, так і ефективних шляхів, способів і засобів її формування. І в першу чергу має розглядатися проблема професійної і психологічної готовності до належного виконання цього завдання науково-педагогічним складом вищої школи. Наш власний досвід активної практичної участі в реалізації розробленої науковцями кафедри, насамперед професорами Л. Л. Товажнянським, О. Г. Романовським і

О. С. Пономарьовим концепції формування національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти, свідчить як про складність цього завдання, так водночас і про реальні можливості його успішного виконання.

Необхідно тільки чітко визначитися з бажаними характеристиками і рівнем вимог до еліти. Перш за все, слід назвати не просто високий рівень професійної компетентності її представників, а й прагнення постійного його підвищувати. Цьому активно сприяє ціннісне сприйняття ними своєї професії та професійної діяльності. Ще однією неодмінною вимогою до еліти необхідно вважати високу загальну і професійну культуру, притаманну кожному з її представників. Тут особливо слід підкреслити таку її атрибутивну рису, як мовленнєва культура та висока комунікативна компетентність.

Вкрай бажаною якістю представників гуманітарно-технічної еліти має бути інноваційний характер мислення та його стратегічна спрямованість, особливо у поєднанні з розвиненими креативними здібностями. Саме така риса цих людей здатна формувати надійне підґрунтя для забезпечення конкурентоспроможності й інноваційно-технологічної спрямованості національної економіки. Адже лише прагнення фахівців максимальною мірою реалізувати свій творчий потенціал дає справді потужний поштовх належному науково-технічному та соціально-економічному розвитку країни.

Не менш важливими особистісними якостями представника гуманітарно-технічної еліти постають чіткість світоглядних позицій, система гуманістичних життєвих цілей і цінностей, глибоке осмислення ним сенсу і призначення свого існування. З цих положень випливає його відповідальне ставлення до побудови та послідовної реалізації своєї життєвої стратегії. Її основними показниками є почуття особистої відповідальності за свої дії та вчинки, діяльність і поведінку, за характер взаємовідносин з іншими людьми. Ми виходимо з того, що в системі життєвих цінностей людини її відповідальність стоїть поряд з такими рисами і якостями, як совість, порядність, чесність, вихованість, емпатія. Еліта без цих якостей неможлива і втрачає право вважатися нею. В той же час справедливість, альтруїзм, самодисципліна і самоконтроль стають важливими регулятивними механізмами, які втримують людину, представника еліти, від дій, вчинків і висловлювань, неприпустимих для справжньої еліти.

Вважаємо за необхідне ще раз підкреслити ту важливу роль, яку відіграють особистість педагога, професійна компетентність, педагогічна майстерність та загальна і професійна культура у формуванні й розвитку національної еліти.

Плідний взаємозв'язок між професійною компетентністю та професійною культурою викладача вищої школи породжує їх позитивний взаємовплив, який виникає на основі його особистості й проявляється в процесі його діяльності. Цей взаємовплив зумовлений тим, що і професійна компетентність, і культура педагога являють собою атрибутивні характеристики педагога як справжнього представника еліти. Показово при цьому, що функції і його компетентності, і культури, передовсім виховний вплив на студентів, здійснюються не самими цими чинниками безпосередньо, а опосередковуються саме через особистість викладача в процесі його цілеспрямованої діяльності.

Дійсно, його ставлення до своєї професії, до професійної діяльності й до студентів, його стиль і манера викладу навчального матеріалу та спілкування чітко відображають моральнісні принципи і переконання викладача, порядність та відповідальність. Ці чинники, особливо поведінка викладача та його реакція на непередбачувані, особливо проблемні ситуації, прояви його почуття гумору справляють враження на студентів, яке з часом поступово трансформується у їхнє позитивне ставлення до педагога, до його навчальної дисципліни й до освіти взагалі. Так формуються його особистісний авторитет і повага студентів.

Особистість викладача вищої школи та характер її сприйняття студентами постає потужним чинником, який стає справді ключовим у професійному та особистісному їх розвитку, у формуванні кожного з них як професіонала та особистості, справжнього представника національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти, гідного цього високого статусу.

Саме тому як професійна компетентність викладача та його педагогічна майстерність, так і його загальна і професійна культура вимагають від нього глибокої рефлексії над своїми особистісними рисами і якостями, цілісності та системної єдності самодисципліни і самоконтролю, творчості та мистецтва імпровазації. Для забезпечення ефективності його педагогічного впливу на студентів доцільними є розкутість і природність його поведінки, які виступають результатом роздумів і тренувань, розвинутих стійких ознак інтелігентності. А ці ознаки, сподобаються студентам і викликають у них бажання наслідувати свого авторитетного викладача.

Зовнішні прояви в діяльності й поведінці викладача тих взаємозв'язків та взаємовпливу між його професійною компетентністю й культурою практично завжди носять на собі чіткий відбиток його особистості. Реалізація цього відбитку та її особистісне забарвлення в процесі діяльності педагога створює ще один додатковий чинник його виховного впливу на студентів в загальній системі цілей і завдань формування національної еліти. Як свідчить практика нашої власної багаторічної педагогічної діяльності у вищій школі, найвища ефективність цих проявів та особистісного відбитку досягається в процесі неформального спілкування педагога зі своїми студентами в поза аудиторних бесідах. Саме в них студенти отримують можливість бачити свого викладача не тільки педагогом, а й людиною.

В таких бесідах розкриваються його характер і темперамент, його інтереси й захоплення. Тут він має широкі можливості продемонструвати свій кругозір та ерудицію, своє розуміння інших людей. В подібних ситуаціях непомітно, але досить ефективно здійснюється потужний виховний вплив викладача на його студентів. Цьому активно сприяє й те, що тут розкриваються і самі студенти. Вбачаючи в особистості свого педагога цікаву доброзичливу людину, вони розповідають про свої проблеми, просять поради стосовно можливості їх розв'язання, висловлюють йому довіру і свою вдячність.

Вважаємо, що не варто й говорити про те, що в подібних ситуаціях педагог повинен бути не тільки щирим і відкритим, але також і дотримуватися певних обмежень морально-етичного характеру. Він має пам'ятати, що основна мета неформального спілкування полягає в поглибленні його знання студентів та в

посиленні виховного впливу на них, а не в тому, щоб розкриватися перед ними. Складність дотримання своєрідного балансу між метою і засобом її досягнення, яким і виступає хоча й обмежена, але відкритість, утримує багатьох викладачів від позааудиторного спілкування, яке вкрай необхідне для формування еліти.

УДК 316

С.В. Григор'єва, старший викладач
А.С. Прокопенко, здобувач вищої освіти

Національний Технічний Університет «Харківський Політехнічний Інститут»
м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ВЕТЕРАНАМ БОЙОВИХ ДІЙ

Сучасне українське суспільство та держава не можуть успішно функціонувати без розв'язання соціальних проблем. Завдання сучасної вищої школи полягає не тільки в підготовці фахових спеціалістів в сфері соціального захисту населення, а й у формуванні соціально-професійного потенціалу особистості фахівця не залежно від роду його діяльності. Соціально-професійний потенціал особистості фахівця розуміється як системне поняття, що характеризує рівень розвитку соціальних і професійних якостей особистості, їх узгодженості, що забезпечують соціальну спрямованість професійній діяльності спеціаліста, ступінь його соціальної відповідальності. Розвиток соціальної сфери життєдіяльності суспільства стає пріоритетним напрямком державної політики в Україні. Адже основний ресурс держави в найзагальнішому сенсі – демографічний. А значить, держава, та суспільство в цілому зацікавлені в створенні умов для гідного життя всіх людей, соціально незахищених прошарків суспільства [1]. До такого соціально незахищеного прошарку суспільства в Україні належать і ветерани бойових дій.

У світі існує достатня кількість наукових робіт присвячених ветеранам бойових дій. Вченими в різних країнах світу, які займалися проблемами соціального захисту та соціальної допомоги ветеранам бойових дій, були Б.С. Алякринский, К.К. Платонов, В.А. Пономаренко, В. Бутенко, М.П. Коробейникова, Е.В. Мітасовой, А.В. Ответчікова, Н.Ф. Феденко, В.В. Знакова, А. Арнольдом, С. Бенглі, К. Бланк, Д. Бредлі, Де. Фаціо, В. Емері, Б. Грін та ін. В Україні також існує достатня велика кількість наукових робіт та науковців, що досліджують проблеми соціальної роботи та соціальної допомоги ветеранам бойових дій. Серед них В. Вакуленко, Н. Болотіна, Л. Баранник, О. І. Дацок, О. Кондратенко, М. Кравченко, А. Кириченко, Д. Чижов та ін. Актуальність вибору ветеранів бойових дій в цій роботі пояснюється тим, що Україна перебуває більше 6 років у стані війни з РФ на сході України (Донецька та Луганська області), питанням соціального захисту та соціальної допомоги яких приділяється не достатня увага.

Ветераном бойових дій вважають особу, яка брала участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. В українському суспільстві найбільшу кількість складають: ветерани Другої світової війни, ветерани афганської війни та ветерани АТО-ООС. Ветерани бойових дій достатньо специфічна соціальна група в українському суспільстві. Це люди, які